

store tjekkoslovakiske indrømmelser. Der var visse nuancer angående graden af de nødvendige indrømmelser, men ikke om at tjekkoslovakiske indrømmelser måtte der til.

Bogen afsluttes med en bibliografi, og interessante appendix om kilder og arkiver, samt biografier.

Kay Lundgreen-Nielsen

Viggo Sjøqvist: Besættelsen 1940. De danske forudsætninger for den 9. april. Kbh., Gyldendal 1978. 75 s.

Dr. Sjøqvists nyeste, lille bog er udsprunget af en holmgang i Flensborg Avis i sommeren 1977 – der nok en gang vendte 9. april-problematikken i luften. Men dens rødder stikker naturligvis langt dybere, i de mange års arbejde med danske sikkerheds- og forsvarspolitiske problemer. Ganske vist har Sjøqvist aldrig før beskæftiget sig nærmere med det umiddelbare forspil til den 9. april, for hans bog om *Danmarks udenrigspolitik 1933-40* rakte stafetten videre til Johan Hvidtfeldts studie – der så aldrig kom – og biografierne af Scavenius og Munch beskæftiger sig kun perifert eller slet ikke med baggrunden for kapitulationen. Alligevel vil man finde flere af hovedsynspunkterne i *Besættelsen 1940* formuleret allerede tidligere i forfatterskabet, således godtagelsen af tesen om det militære tomrum som en magnet for stormagtsintervention, troen på at et nordisk forsvarssamarbejde kunne have afværget katastrofen – men rigtignok også samtidig en erkendelse af, at dette ikke havde været muligt at realisere – og endelig hypotesen om at man fra dansk side havde en klar opfattelse af landets placering i den offensive tyske strategi; i *Danmarks udenrigspolitik* fokuseres der særligt på viceadmiral Hjalmar Rechner, i det nye arbejde er blikket udvidet til udenrigsminister Peter Munch.

Det er Sjøqvists grundsynspunkt, at debatten omkring kapitulationsbeslutningen den 9. april alt for nærsynet har samlet interessen om Berliner-gesandtskabets indberetninger og deres troværdighed. Udfra det almindelige ukendskab til den tyske planlægning – og fordi prognoser nødvendigvis må være behæftet med uklarheder og fejl, har man haft alt for let ved at acceptere ministertrojkaen Stauning-Munch-Alsing Andersens hovedpåstand om, at angrebet kom totalt overrumplende. Denne perspektivforvrængning har drejet blikket væk fra de lange linjer i kapitulationsbeslutningen og haft sit store ansvar for en offentlig debat om »krigsskylden«, der i sine forklaringer end ikke er vejet tilbage fra forræderianklagen.

Nu kan man vel altid diskutere, hvor ansvaret for afsporingen og vulgariseringen af 9. april-diskussionen bør lægges, men dette er i alle tilfælde et ganske underordnet spørgsmål i forhold til det indlysende rigtige i Sjøqvists udgangspunkt, med viljen til at følge april beslutningens rødder tilbage til strategidebatten i 30'erne. Sjøqvist har her afstukket en kurs, der bør blive ledende for diskussionen fremover – og har dertil selv hejst et par provokative signaler. Det er efter min mening her at bogens hovedfortjeneste ligger.

Mange af Sjøqvists iagttagelser fremstår i højere grad som ansatser og hypoteser end forfatteren nok selv vil mene. Det skyldes den korte, letløbende form og den knappe dokumentation. Men flere punkter virker overbevisende og skal nok modstå en nærmere prøvelse. Jeg tænker særligt på betragtningerne over forsvarsdiskussionen i 30'erne, der aldrig skabte klarhed over konsekvenserne af neutralitetsberedskabet, men tværtimod gav en margin for den opfattelse, at der også kunne føres eksistenskamp. Regeringen havde sit store ansvar for at man formentlig bevidst undgik at søge klarhed – til trods for at man velsagtens havde befolkningens store flertal og også store dele af oppositionen bag

sig – og for at man så sent som under rigsdagsdebatten om 19. januar-erklæringen i 1940 lod sig presse til yderligere tvetydighed. Derfor også det store tilbageslag i opinionen efter den 9. april – som den antiparlamentariske bevægelse kunne ride videre på. Også forklaringen på de omtridte dispositioner i april dagene som regeringens faste vilje til at »ligge død«, og undgå ethvert skær af provokation der kunne trække uvejret ned over landet – forekommer overbevisende, og vil næppe blive rokket synderligt af den særundersøgelse som en gang må komme. (I hvilken forbindelse det kan undre at Sjøqvist tilsyneladende ikke har haft blik for den centrale kilde som partiformandsmødet om aftenen den 8. april er). Og jeg tænker endelig på det oplagte i hypotesen om regeringens fejlperception af den tyske trussel – der opererede med et *ultimatum* som den første fase i et fremstød, der igen ikke gjaldt *hele* Danmark, men kun en *partiel* besættelse (f. eks. Skagen eller Kattegat-øerne) – således som jo også det tyske stabsarbejde endnu i slutningen af februar 1940 arbejdede med. Sjøqvist fremhæver her betydningen af beslutningstagernes erfaringer fra den første verdenskrig. Jeg er enig i at disse næppe kan overvurderes.

Derimod er jeg ganske uenig i det der vel må kaldes Sjøqvists hovedtese, nemlig påstanden om, at ministertrojkaen igennem de sidste tre fredsår havde indsamlet så mange signaler om de tyske krigsplaner at angrebet den 9. april ikke kunne komme som nogen overraskelse. Det er det synspunkt, der har vakt mest postyr – og synes jeg med rette. For Sjøqvists nøglekilder er få og spredte, og hans tolkninger forekommer ofte tvivlsomme. Stedet er ikke her til en nærmere argumentation, men programchef Bjørn Svensson har i *Weekend Avisen* den 5. maj 1978 på sin egen militante facon trevlet kildegrundlaget op – og hertil må i første omgang henvises.

Men et par generelle betragtninger kan gøres.

Sjøqvist vil opstille sit regnestykke uden at kende facit, d.v.s. overfaldet den 9. april – men det er naturligvis en umulighed. Tværtimod tvinger netop hans snævre problemstilling og den ultrakorte form ham til at fokusere alene på de udsagn i materialet, der kan tydes som signaler om en offensiv tysk Skandinavienstrategi, mens alle andre tegn der måtte pege i en anden retning – og der må have været snesevis af dem – ignoreres. Ja, selv Kjølens indberetninger, som forfatteren indledningsvis valgte at se bort fra, trækkes nu ind – med et par enkelte ansigtsløftninger, og med ignorering af de meldinger der måtte tale imod!

Tilsvarende vil Sjøqvist kun benytte de kilder der indtil invasionsdagen var kendt af den danske regering – således at det vi i dag ved om den tyske krigsmarines offensivplaner falder ud. Alligevel opererer bogen med disse planer som den implicitte hovedpræmis – og tolker dem forkert! For der går jo ingen lige linje fra admiral Wegeners offensive doktriner i tyverne til *Operation Weserübung* – således som debatten efter C.-A. Gemzells *Hitler, Raeder und Skandinavien* (1965) turde have demonstreret. På søkortene og i krigsspillene opererede de tyske admiraler nok med en krydserkrig på verdenshavene – og dennes forudsætning, en forbedring af den tyske udgangsposition med Atlanterhavsbaser. Men hovedbetingelsen herfor, nemlig den fuldt udbyggede højsøflåde (den såkaldte Z-plan), faldt væk med krigsudbruddet den 1. september. Det var da heller ikke admiralstabens Atlanterhavsvisioner, men det fransk-britiske fremstød imod Nordkalotten der i vinteren 1939/40 tvang Hitlers blik imod Skandinavien – og Danmarks stilling var slet ikke givet på forhånd. Krigsmarinen var tilfreds med et neutralt Danmark, der sikrede flåden det uhindrede fremstød gennem Bælterne, og det var da heller ikke admiralerne, men Luftwaffe der i februar krævede Danmark trukket ind i planlægningen. Rechnitzer, der sammen med Munch og Alsing Andersen, blev krigsskyldsdiskussionens prügelnaben, erkendte dette klart – således som arkivar Hans Chr. Bjerg senest har påvist i *Das gib's nur einmal ... Synspunkter på den danske flådestrategiopfattelse 1938-40*

(i festskrift til Johan Hvidtfeldt (1978)). Rechnitzer var hverken dum eller naiv, men en udmærket strateg – og fuldt på højde med strategidebatten i Tyskland i Mellemkrigstiden. Hvad man kan bebrejde ham var snarest dette, at han havde forlæst sig på Wegener – og de doktriner passede slet ikke ind i situationen i vinteren 1940. I det hele taget kan det nok undre om de danske beslutningstagere som de eneste skulle have erkendt den strategiske konception bag det tyske fremstød, når hverken de norske, de franske eller de britiske gjorde det – og åbenbart når det gælder Danmarks rolle – heller ikke krigsmarinen selv!

Hans Kirchhoff

Gunnar Jespersen: *Danske Schön. En antihelts prøvelser*. Herning, Poul Kristensens Forlag 1978. 148 s.

Tekstilfabrikant Gunnar Jespersen blev arresteret af Gestapo i august 1944 inden han overhovedet rigtigt var kommet i gang med modstandsarbejdet i Herning. Turen gik til gestapohovedkvarteret i Århus og derfra via Frøslev til Neuengamme ved Hamburg. En halsbetændelse sendte ham på revieret, og indbragte ham et job som skriver, der sikrede hans overlevelse indtil Bernadotteaktionen i april 1945.

Undertitlen *En antihelts prøvelser* træffer selvironien og humoren i sproget og den nøgterne distance til begivenhederne. Lejrlivet skildres i al dets menneskelige nedværdigelse og gru – men uden de store ord. Her er ingen helte eller barmhjertige samaritane – knapt nok rigtige skurke – kun kampen for at overleve. Bogen er dediceret til Dansk Røde Kors. Efter læsningen forstår man endnu en gang hvorfor: Pakkerne fra Danmark var ikke blot et kosttilskud og en opmuntring hjemmefra, de var også det helt nødvendige bestiksmiddel for overhovedet at klare sig levende igennem KZ-lejrenes junglekrig.

Fremstillingen bygger på gamle notater og »skriblerier«, som forfatteren samlede efter krigen med henblik på en publikation. Nu udtrykker han håbet om, at det lange åremål har bidraget til »at fremme objektiviteten på følelsernes bekostning«. Det har det utvivlsomt. Men det har naturligvis også fjernet Jespersens *Danke schön* fra det samtidige vidnesbyrd.

Hans Kirchhoff

Hans Jørn Nielsen: *Besættelse og befrielse. Den danske arbejderbevægelses historie 1940–46*. Modtryk, Århus 1977. 160 s.

Besættelse og befrielse fremstår som en del af et større projekt omhandlende arbejderbevægelsen 1870–1970 med særlig interesse for det der kaldes »modbevægelsernes« historie. Bogen forholder sig kritisk til de to arbejderpartier, Socialdemokratiet og DKP, der anklages for classesamarbejde og reformisme, og repræsenterer et venstrerevolutionært grundsyn på disse års historie, der genfindes i kredsen omkring det marxistiske tidsskrift *Historievidenskab*, hvis temanumre 12 og 18–19 beskæftiger sig med besættelse- og efterkrigstiden (1977 og 1980). Hans Jørn Nielsens arbejde har da også hurtigt vundet autorisation som historiografisk »skoleretning« (ved siden af kommunisten Ib Nørhund og socialdemokraten Hartvig Frisch) i Palle Roslyng-Jensens *Synspunkter på besættelsestiden* fra 1978.

Hans Jørn Nielsens ambitioner om at skabe synteskrivning har naturligvis mange odds